

Erfgood voor doeners

WAT IMMATERIEEL ERFGOED BETEKENT VOOR GEMEENTELIJK BELEID, EN OMGEKEERD.

1. Inleiding

Erfgoed roept vaak spontaan associaties op met oude gebouwen, documenten en voorwerpen die we koesteren en willen bewaren. Maar denk je bij erfgoed ook aan tradities, traditionele kennis en ambachten? Dit is nochtans het erfgoed waar vele mensen haast dagelijks mee bezig zijn. Ze nemen deel aan carnaval, leven toe naar Nieuwjaar, kijken uit naar de intrede van Sinterklaas, geven cadeautjes bij het Suikerfeest, lopen binnen in een ambachtenatelier, gaan met hun kinderen naar een poppenspel ...

Ook heel wat lokale besturen zijn in de weer met erfgoed. Ze hebben hun eigen patrimonium, beheren een archief of misschien zelfs een museum. Ze nemen deel aan Open Monumentendag en Erfgoeddag, organiseren erfgoedwandelingen en -fietsochten of bieden ondersteuning aan musea, erfgoedverenigingen of projecten. Ook hier valt op dat – tenminste als je strategische meerjarenplannen leest of wanneer je de websites van lokale besturen bekijkt – veel van de bestaande initiatieven voornamelijk gericht zijn op monumenten en collecties.

Deze brochure zet net dat andere erfgoed - de tradities, kennis en ambachten - in de kijker. We noemen dit *immaterieel* of *niet-tastbaar* erfgoed. De brochure heeft een dubbel doel. Enerzijds wil ze tonen wat immaterieel erfgoed is en waar het ook in jouw gemeente schuilgaat. Anderzijds, en vooral, wil deze brochure aangeven wat lokale besturen kunnen doen voor traditiedragers. Hiermee willen we geen nieuwe taak aan het to-dolijstje van lokale besturen toevoegen. Wel willen we tonen dat erfgoed méér is en kan betekenen voor een lokaal bestuur. De ondersteuning van immaterieel erfgoed kun je beschouwen als een investering: een gemeente kan er ook zelf de vruchten van plukken.

Doelpubliek en leeswijzer

Deze brochure is geschreven voor al wie betrokken is bij het gemeentelijk beleid. We denken daarbij aan lokale beleidsmakers, cultuur- en vrijetijdscoördinatoren, cultuurfunctionarissen ... maar ook aan erfgoedwerkers of leden van de Cultuur- of Erfgoedraad. Natuurlijk kan deze brochure ook interessant zijn voor verenigingen,

vrijwilligers of particulieren. Misschien kun je als vereniging de tekst onder de aandacht brengen van je gemeentebestuur?

In deze tekst spreken we consequent van 'traditiedragers'. Hiermee bedoelen we iedereen die zich inzet om immaterieel erfgoed levend te houden en door te geven. Het kan gaan om individuen, organisaties, feitelijke verenigingen, clubs, vzw's, maar ook om gemeentediensten, burgerinitiatieven of mogelijks zelfs bedrijven.

Meer weten?

Deze brochure is een samenwerking tussen **FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw** en het **Immaterieel Cultureel Erfgoed-trekkersnetwerk**. Is je interesse na het lezen van deze tekst gewekt? Of wil je meer weten over immaterieel erfgoed en wat het kan betekenen voor jouw gemeente? Neem dan zeker contact met ons op. Onze contactgegevens vind je achteraan in deze brochure. Of surf naar www.immaterieelerfgoed.be. Op deze website vind je heel wat bijkomende informatie en themadossiers over immaterieel erfgoed.

Nieuwjaarse Zoete Zingen

2. Wat is immaterieel erfgoed?

2.1 VAN MENSEN EN GEMEENSCHAPPEN

Immaterieel erfgoed is er in vele soorten en verschijningsvormen. Doorgaans wordt het opgedeeld in minstens vijf grote categorieën – ook wel *domeinen* genoemd:

- » *mondelinge overlevering*: verhalen vertellen, liederen, dialecten ...
- » *sociale gebruiken*: feesten en stoeten, kermis, Driekoningen zingen, krulbollen ...
- » erfgoed dat verbonden is met *podium- en performancekunsten*: circus en acrobatie, beiaardmuziek, toneel, ballet, schimmenspel ...
- » *ambachtelijke vaardigheden*: bier brouwen, tegels bakken, instrumenten bouwen, leder bewerken ...
- » kennis en praktijken die te maken hebben met de *natuur*: grondwitloof kweken, sierteelten, accupunctuur, schapen hoeden ...

Wat al deze gebruiken, overleveringen en praktijken met elkaar gemeen hebben, is dat mensen ze vandaag nog steeds beleven, uitoefenen en in praktijk brengen. Anders dan bij monumenten en voorwerpen kun je immaterieel erfgoed niet bewaren door het zo goed mogelijk te behouden zoals het nu is. Immaterieel erfgoed draait in de eerste plaats om mensen en gemeenschappen. De experts ter zake zijn niet de erfgoedspecialisten, maar de mensen die deze tradities, gewoontes en gebruiken dagdagelijks koesteren, beoefenen en zo levend houden en doorgeven voor de toekomst. Zij beslissen, veranderen of passen aan. Immaterieel erfgoed gaat zo voortdurend mee met de tijd en verandert volgens het inzicht van de mensen die het beleven.

Een mondiaal verschijnsel

Onder impuls van **Unesco** krijgt immaterieel erfgoed – naast andere soorten erfgoed, zoals monumenten en voorwerpen – overal in de wereld meer aandacht. Zo wil UNESCO, via de *Conventie voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed* (2003), mensen aanzetten om ook niet-tastbare vormen van erfgoed als waardevol te erkennen. In heel wat culturen en delen van de wereld is er immers meer 'levend' erfgoed aanwezig dan stenen monumenten en eeuwenoude voorwerpen. Door immaterieel erfgoed mee op de kaart te zetten, komt nu de rijke diversiteit aan erfgoed in de hele wereld in beeld.

2.2 IMMATERIEEL ERFGOED UITGELICHT EN TOEGELICHT

Omwille van zijn diversiteit en dynamiek laat immaterieel erfgoed zich moeilijker omschrijven. Volgens de gangbare definitie is iets immaterieel erfgoed wanneer traditiedragers, of de *immaterieel-erfgoedgemeenschap*, hun traditie als immaterieel erfgoed erkennen en benoemen. Uiteraard is de term immaterieel erfgoed eerder een voorbeeld van jargon uit de sector, geïnspireerd door internationale conventies, dan van dagdagelijkse spreektaal. Je kunt er niet van uitgaan dat iedereen die met een traditie bezig is, dit ook benoemt als ‘immaterieel erfgoed’.

In de kadertekst op de volgende bladzijde vind je enkele kenmerken van immaterieel erfgoed. Op basis van deze kenmerken kun je eens met een andere bril naar de **UiT-agenda** en de verenigingen in je gemeente kijken, of naar (creatieve) zelfstandigen, bedrijfjes, clubs, particuliere initiatieven ... In de praktijk is het natuurlijk niet zo eenvoudig om mensen en hun bezigheden aan de hand van enkele vragen in een hokje te

stoppen. Dit is ook niet altijd nodig of wenselijk, en al helemaal niet als die mensen er zelf niet om vragen. Bijgaand overzicht is vooral bedoeld als wegwijzer, om specifieke vragen beter te kunnen plaatsen en traditiedragers gerichter te ondersteunen. Het kan je helpen om specifieke noden en behoeftes te plaatsen in een breder perspectief en tegelijkertijd het potentieel ervan voor je eigen (beleids)verhaal te benutten. Of het kan de aanleiding zijn om mensen uit te nodigen om wederzijdse noden en belangen op tafel te leggen. Want een goed ondersteuningsbeleid begint met een goed gesprek.

Kenmerkend. IMMATERIEEL ERFGOED ...

... zijn kennis, gebruiken of handelingen.

Immaterieel erfgoed zijn de gebruiken en praktijken waarmee je, bewust of onbewust, opgroeit of die je aanleert. Het is niet-tastbaar en zit in handen en hoofden van mensen ingebakken. Weliswaar gaat het immateriële vaak samen met een materieel object en soms ook met een bepaalde plek of site.

- › *Een wever weeft een sjaal op een weefgetouw, in een atelier.*
- › *Tussen de ingrediënten en een traditioneel streekgerecht zitten het keukengerei, het recept en de handelingen.*
- › *De poppen op het toneel komen alleen tot leven wanneer de speler aan de touwtjes trekt.*

... werd vroeger ook al gedaan en beleefd.

Immaterieel erfgoed zijn de niet-tastbare gewoontes of gebruiken van vroeger die men koestert en nu nog beleeft. Een nieuwe generatie neemt het van een oudere generatie over.

Hoelang geleden 'vroeger' dan is, of vanaf wanneer je kan spreken van een 'nieuwe generatie' blijft natuurlijk vatbaar voor interpretatie. Dit kan verschillen van traditie tot traditie.

- › *Sinterklaas is door tientallen generaties gekend.*
- › *Het schimmenspel kwam eeuwen geleden uit Azië overgewaaid.*
- › *In Brasschaat had in 1954 een aantal jagers het idee opgevat om paarden en huisdieren te wijden in een Sint-Hubertusviering. Door de jaren heen is deze dierenwijding uitgegroeid tot een groot evenement.*
- › *Maar ook: sinds 2008 organiseert het Pompoenengenootschap van Kasterlee jaarlijks een pompoenregatta ...*

... wordt vandaag nog steeds gedaan en beleefd.

Immaterieel erfgoed is actie: doen, uitoefenen, in praktijk brengen, beleven ... Vanaf het moment dat een kennis, kunde of praktijk niet meer beoefend wordt, spreken we niet meer van immaterieel erfgoed, maar van verdwenen tradities.

Vanzelfsprekend is het nog steeds zinvol om dit erfgoed verder te onderzoeken en te documenteren, bijvoorbeeld via getuigenissen van mensen die het ooit nog deden, of ander bronnenmateriaal. Zo wordt het bewaard en heeft iemand die er ooit opnieuw aan zou willen beginnen een idee van hoe het vroeger was.

› *De hanenzetting is een volkssport die lange tijd populair was in Oost- en West-Vlaanderen en in Limburg. 's Zondags kwamen de liefhebbers met een kooi naar de zetting waar de haan gedurende één uur kon kraaien. In tegenstelling tot het vinkenzetten wordt hanenzetten in Vlaanderen nauwelijks nog beoefend, maar de traditie werd uitgebreid gedocumenteerd op www.immaterieelerfgoed.be.*

› *Het steenbakkersambacht is met de laatste steenbakkerijen uit de Rupelstreek verdwenen, maar de laatste getuigen en beoefenaars laten hun kennis vastleggen in een project mondelinge geschiedenis.*

... wordt door een of meer mensen beoefend en doorgegeven.

Doorgaans wordt immaterieel erfgoed levend gehouden door een hele groep mensen. Zij maken deel uit van de

Vinkenzetten

erfgoedgemeenschap rond de traditie. Zonder mensen die waarde hechten aan het erfgoed en die het beoefenen is er geen immaterieel erfgoed. Het gaat om beoefenaars en traditiedragers, maar ook om het publiek, geïnteresseerde kopers, deelnemers aan workshops, onderzoekers ...

- › *Honderden carnavalsverenigingen in Vlaanderen en Brussel werken een heel jaar toe naar het carnaval. De stoeten brengen telkens duizenden mensen op de been.*
- › *De friturist en de smullende klant zijn verbonden in hun liefde voor de friet. De frietkoten verdwijnen overal uit het straatbeeld. De sloop van een frietkot weekt doorgaans vele reacties los binnen een lokale gemeenschap.*
- › *De Virga Jessefeesten in Hasselt vinden om de zeven jaar plaats. De initiatiefnemers betrekken, via de buurten, telkens ook nieuwkomers bij deze traditie.*
- › *De smid werkt weliswaar alleen, maar het ambacht krijgt grote waardering en veel respect.*

... wordt aan jongeren of anderen aangeleerd.

Het zelf beoefenen en passioneel bezig zijn met immaterieel erfgoed houdt het levend en onder de aandacht van de huidige generatie. Wanneer andere en jongere generaties dit oppikken,

aanleren en zelf (mee) uitvoeren, blijft een traditie ook in de toekomst voortleven. Immaterieel erfgoed is zo per definitie dynamisch en past zich via nieuwe generaties traditiedragers voortdurend aan de nieuwe tijdsgeschiedenis aan. Sommige traditiedragers gaan actief op zoek naar manieren om anderen en jongeren te betrekken en op te leiden, en zo de toekomst van hun immaterieel erfgoed te verzekeren.

- › *Slechts enkele experts beheersen de ebrukunst, of het Turks watermarmeren. Deze traditie staat binnen de Turkse gemeenschappen in ons land onder druk omdat de kleurstoffen niet verkrijgbaar zijn en slechts weinig mensen de techniek nog beheersen. Via workshops geven enkele ebrukunstenaars hun technieken nu door aan jonge generaties.*
- › *De inwoners van Loenhout maken zelf de praalwagens van het jaarlijkse bloemencorso. Heel wat jongeren werken mee aan de bouw van deze corso's en leren al doende lussen.*
- › *Vele Dendermondenaars figureren van kindsbeen af in de Ommegang. Afhankelijk van hun leeftijd krijgen ze ieder jaar een nieuwe rol toebedeeld. Zo groeien ze mee met de Ommegang.*
- › *Honderden toekomstige ambachtsmensen in Vlaanderen en Brussel krijgen het ambacht in de vingers via praktijkopleidingen en -stages.*

Ebruworkshop © FARO

Het Loenhoutse Bloemencorso

3. Overal en van iedereen.

Belang en meerwaarde van immaterieel erfgoed in een gemeentelijk beleid

Immaterieel erfgoed is wat mensen bezighoudt, verbindt, verwondert en hen een plaats geeft tussen verleden en toekomst. Het potentieel ervan is bij uitstek lokaal, want immaterieel erfgoed is vaak heel herkenbaar en kenmerkend voor een lokale gemeenschap. Dat is al een belangrijke reden om ook vanuit een lokaal bestuur aandacht te besteden aan immaterieel erfgoed.

Een beleid rond immaterieel erfgoed staat bovendien niet op zich. Meer nog: het kan ook dienen om heel andere beleidsdoelstellingen te realiseren. Binnen lokale besturen is er een sterke tendens om meer integraal te werken. Dit betekent dat verschillende diensten samen doelen stellen en erfgoedwerkers erfgoed of hun eigen expertise inzetten om deze doelen te realiseren. Immaterieel erfgoed leent zich heel goed tot deze integrale benadering. Talrijke lokale besturen hebben dit al ontdekt.

3.1. VRIJETIJDSEBELEID

Onder vrijetijdsbeleid verstaan we de clustering van beleidsdomeinen en -diensten die de maatschappelijke participatie van zoveel mogelijk gebruikers stimuleren op het vlak van cultuur, sport en spel. Welke beleidsdomeinen thuishoren in de cluster 'vrijetijdsbeleid' is een keuze van ieder lokaal bestuur, allicht mee bepaald door management en historiek. In de praktijk zien we dat vooral het lokaal jeugd-, cultuur- en sportbeleid worden geclusterd.

Deze clustering is vaak een eerder organisatorisch verhaal van diensten die worden samengebracht. Toch is het voor heel wat lokale besturen ook de bedoeling om te komen tot een inhoudelijke wisselwerking tussen het lokale sport-, jeugd-, cultuur- en erfgoedbeleid. Bijvoorbeeld: heel wat lokale besturen willen dat hun inwoners meer bewegen en, ook op latere leeftijd, actief blijven. Uiteraard is er een belangrijke rol weggelegd voor de gemeentelijke sportdienst om deze doelstelling te realiseren. Immaterieel erfgoed kan hiertoe ook een bijdrage leveren.

Heel wat lokale besturen willen zich profileren als kind- of gezinsvriendelijke gemeente, om (vooral jonge) gezinnen aan te trekken. Vanuit het standpunt van de gezinnen betekent dat veelal in de eerste plaats dat er een ruim en kwalitatief onderwijsaanbod is, voldoende kinderopvang, veilige mobiliteit en aangepaste infrastructuur. Ook erfgoedwerkers kunnen hun steentje bijdragen aan een kindvriendelijke gemeente. Inzetten op educatie kan door samen te werken met scholen, jeugdorganisaties of -instellingen.

Natuurlijk kan immaterieel erfgoed ook in de vrijetijdsbeleving van kinderen en jongeren een rol spelen. We staan er niet altijd bij stil, maar heel wat jongeren zijn in hun vrije tijd soms heel intensief bezig met immaterieel erfgoed. Jeugd- en speelpleinwerkingen, buurt- en schoolcomités nemen in toenemende mate de organisatie op van Sinterklaas- of Sint-Maartenfeesten, paaseierworpen, kinderstoeten of bedelzangtradities. In het volgende deel geven we enkele tips over hoe lokale besturen deze tradities kunnen ondersteunen en versterken.

TRADITIONELE SPORT- EN SPELCULTUUR

Vlaanderen kent een rijke traditionele sport- en spelcultuur. Denk bijvoorbeeld aan het krulbollen, wipschieten, petanquen of het sjoelbakken. Deze volkssporten en -spelen kunnen gemakkelijk een wat ouder publiek bereiken dat zich niet altijd aangesproken voelt door de wandelclub, het wekelijks zwemuurtje of de tai-chiles in het lokale dienstencentrum. Door aandacht te hebben voor de grote diversiteit aan spel- en sportvormen kan een lokaal bestuur ook een diverser publiek aanspreken en laten bewegen. Uiteraard kunnen ook jongere generaties proeven van deze traditionele sport- en spelvormen. Het kan een mooie afwisseling vormen op de wekelijkse voetbaltraining of tennisles.

GRABBELPAS IN BLANKENBERGE

Ruim 125 gemeenten in Vlaanderen werken mee aan de [Grabbelpas](#). Kinderen (en hun ouders) krijgen met zo'n pas een fikse korting op heel wat kindvriendelijke activiteiten. In Blankenberge heeft de jeugddienst immaterieel-erfgoedactiviteiten georganiseerd in samenwerking met Grabbelpas. Grabbelpassers krijgen de kans om zelf een praalwagen te ontwerpen voor het [jaarlijkse bloemencorso](#). En het blijft niet bij ontwerpen alleen. Onder professionele begeleiding bouwen ze mee aan zo'n wagen en prikken die vervolgens vol met honderden bloemen. Deze praalwagen rijdt uiteraard ook mee tijdens de jaarlijkse optocht.

Sinterklaas in Sint-Niklaas

HUIS VAN DE SINT

Een aantal steden en gemeenten hebben een 'Huis van de Sint'. In Kortrijk heeft de erfgoedcel in het verleden meegewerkt aan de organisatie van dit [Huis van de Sint](#). Schoolkinderen konden er niet enkel de Sint en zijn medewerkers ontmoeten. Ze vernamen er ook alles over de geschiedenis, legendes, tradities en volksgebruiken rond Sinterklaas. Ook in Sint-Niklaas wordt ieder jaar een [Huis van de Sint](#) ingericht, een initiatief van het Sint-Nicolaasgenootschap en het stadsbestuur. Tijdens zijn verblijf in Sint-Niklaas komt de Sint elk jaar meerdere keren langs in het stadsmuseum. Hieraan worden activiteiten gekoppeld voor kinderen.

TURKS KINDERFEEST

In verschillende gemeenten organiseren de Turkse gemeenschappen met ondersteuning van de gemeentelijke jeugd-, cultuur- en integratiediensten een Turks Kinderfeest op of rond 23 april. Kinderen zijn dan een dagje de baas en stelen de show. Ze tonen dansjes en lezen gedichten voor aan volwassenen.

3.2. SOCIAAL WEEFSEL

Heel wat lokale besturen hechten belang aan een gezond sociaal weefsel in hun gemeente. Onder de benaming *gemeenschapsvorming* werd deze bekommernis in 2001 een decretaale opdracht voor het lokaal cultuurbeleid. In de praktijk zijn er twee manieren om gemeenschapsvormend te werken: bestaande gemeenschappen versterken (binden – in het Engels: *bonding*) of bruggen bouwen tussen verschillende gemeenschappen (verbinden – in het Engels: *bridging*).

Bonding betekent letterlijk lijmen, binden, hechten. Het wijst op sterke onderlinge banden tussen mensen op grond van een gedeelde identiteit en gemeenschappelijke interesses, waarbij solidariteit en betrokkenheid centraal staan. Erfgoed speelt in dit proces een belangrijke rol. Het feit dat men een gemeenschappelijk verleden deelt, versterkt immers het lokale wij-gevoel. Belangrijk voor het bindingseffect in gemeenschapsvorming is dat het erfgoed ook herkenbaar is voor een breed publiek. Dit is bij heel wat immaterieel erfgoed het geval. Feesten, fruitpluk, volkssporten, reuzen- of carnavalsstoeten, folkstages, jaarmarkten, naaiclubs ... Ze brengen veel mensen op de been, brengen mensen samen en beschikken zo over een groot gemeenschapsvormend potentieel.

Zo'n focus op de eigen gemeenschap en het eigen verleden mag er natuurlijk niet toe leiden dat andere groepen, zoals nieuwkomers, worden buitengesloten. Hier komen we bij de andere poot van gemeenschapsvorming: *bridging*. Dat is het potentieel om individuen uit diverse groepen te verenigen en te verbinden. Het kan daarbij gaan om het verbinden van beleidsmakers en ondernemers in het respect voor het milieu; het verbinden van gebruikers en niet-gebruikers van een cultuuraanbod; het verbinden van etnisch-culturele minderheden met de lokale cultuur. Op erfgoedvlak hebben vele lokale tradities ook een hoog potentieel tot *bridging*. Maar dat wordt vaak pas aangeboord als de traditionele erfgoedgemeenschap kleiner begint te worden en de behoefte ontstaat om het erfgoed te actualiseren en kenbaar te maken naar nieuwe groepen.

REUZEN IN MECHELEN EN BORGERHOUD

De Mechelse Ommegang wordt in principe maar een keer per 25 jaar georganiseerd. De stad Mechelen vraagt telkens een bekend regisseur om de processie vorm te geven. Voor de Ommegang van 2013 nam Michaël De Cock van het theatergezelschap 't Arsenaal dit engagement op. Dit bood ook mogelijkheden op het vlak van vernieuwing en actualisering. Zo betrok De Cock nieuwe Mechelaars bij de voorbereiding van de Ommegang. Dat resulteerde niet alleen in een grotere erfgoedgemeenschap voor deze Ommegang, maar ook in versterkte contacten tussen inwonersgroepen die elkaar voordien amper kenden. In de uiteindelijke Ommegang liepen er ook twee nieuwe reuzenkinderen mee met een migratieachtergrond. De reuzenstoet weerspiegelde zo beter de diversiteit van de Mechelse bevolking.

In Borgerhout lopen ook enkele nieuwe gezichten in **de Reuskesstoet**. Tijdens de 300e verjaardag van deze stoet in 2012 werkten talloze verenigingen, scholen en sportclubs aan een eigen reus. De vzw Chams en de Federatie van Marokkaanse Verenigingen creëerden reuzin Fatima, als symbool voor alle vrouwen uit de gemeenschap. Het bonte en diverse publiek toonde zich laaiend enthousiast over deze nieuwe reuzin.

SCHATTEN VAN*IN MENSEN IN BRUSSEL

Met **Schatten van*in mensen** gingen Erfgoedcel Brussel en Vormingplus Citizenne in Brussel op zoek naar mensen die gepassioneerd waren door een ambacht of uitmunten in theater, dans of muziek. Ze kwamen uit bij meesters van een métier, dragers van een levend stukje erfgoed. Naast schatten van mensen uit België vonden ze schatten uit Afghanistan, Colombia, Armenië en Senegal. Belangrijk in het hele project was de ontmoeting tussen deze traditiedragers. Zij kenden elkaar niet, maar hadden wel een sterke gedeelde interesse. Mensen stapten immers in het project vanwege hun passie voor een ambacht of podiumkunst en een gedeelde behoefte om daarover in gesprek te gaan met anderen. Erfgoedcel Brussel en Citizenne faciliteerden niet enkel ontmoetingen tussen deelnemers. Zij organiseerden ook activiteiten om de kunsten en ambachten van de schatten aan een groter publiek te tonen. Zo brachten een aantal interviewers de passie van deze mensen in kaart. Het resultaat was een schitterende publicatie in woord en beeld.

3.3. WELZIJSBELEID

Binnen het welzijnsbeleid is er vandaag veel te doen om het actief ouder worden. Welzijnswerkers vinden het niet enkel belangrijk dat ouderen kunnen participeren in zoveel mogelijk maatschappelijke domeinen, maar zijn er ook van overtuigd dat ouderen een zinvolle bijdrage kunnen leveren aan de samenleving. Erfgoed, en zeker immaterieel erfgoed, is dankbare materie om ouderen te versterken en te waarderen. Immaterieel erfgoed kan alleen maar blijven bestaan als het wordt overgedragen van de ene generatie op de andere. Vaak zit de kennis of de vaardigheid in de hoofden en de handen van ouderen. Zij kunnen actief op deze kennis worden aangesproken en die mee helpen doorgeven aan jongere generaties.

Het ideaal van het 'actief ouder worden' mag echter niet voorbijgaan aan de realiteit dat heel wat ouderen vandaag minder zelfredzaam zijn. De jongste tijd zet de zorgsector zelf in toenemende mate in op het exploreren van de therapeutische mogelijkheden die het inzetten van immaterieel erfgoed biedt. Dit gebeurt via verhalen en liedjes van vroeger, tijdens reminiscentiesessies met gebruiksvoorwerpen uit de eigen jeugd of met foto's van hoe de vertrouwde omgeving er vroeger uitzag. Het zijn allemaal werkvormen die via erfgoed appelleren aan de geheugenfunctie.

DIALECTEN IN HET MEETJESLAND

Stroatluuëbers was een project in het Meetjesland waarin dialecterfgoed en jeugdcultuur hand in hand gingen. Jongeren kregen de kans om artistiek aan de slag te gaan met dialectwoorden en gezegden. Dit gebeurde tijdens pop-upateliers, concerten, rap- en graffitiworkshops. De jongeren kregen ook hulp van 'meters' en 'peters', mensen van een oudere generatie die nog vertrouwd waren met het dialect. De samenwerking resulteerde niet enkel in een knap artistiek project, maar ook in een sterke intergenerationele dialoog. Ouderen werden aangesproken om hun kennis van deze dialecten te delen. Jongeren van hun kant werden zich bewuster van dit verdwijnende erfgoed.

STREEKLIEDEREN IN HASPENGOUW

Met **Storysongs** ging Erfgoed Haspengouw op zoek naar streekgebonden liederen. Niet in stoffige archieven, maar bij de getuigen van toen. De erfgoedcel werkte samen met muzikant Jonas Van Esch om oudere bewoners uit de regio te interviewen. Vervolgens ging jong muzikaal talent met deze liederen aan de slag. Muzikanten, rockgroepen tot zelfs een koor herwerkten de liederen en gaven er een moderne toets aan. 'Storysongs' was een bijzonder project, omdat het jongeren actief liet kennismaken met immaterieel erfgoed uit de regio. Ook de samenwerking over generaties heen maakte dit project tot een inspirerend voorbeeld.

3.4. LOCAL BRANDING

In hun streven naar een sterk profiel hechten de meeste steden en gemeenten belang aan een duidelijk en herkenbaar imago. Dit vinden zij niet alleen nodig voor de eigen inwoners en toeristen, maar ook om potentiële inwoners en (meer indirect) werkgevers aan te trekken. Door lintbebouwing, slaapwijken en winkelboulevards gaan gemeenten in Vlaanderen steeds meer op elkaar lijken: met overal dezelfde winkelketens, identieke reclamezuilen en uniforme bushokjes en groenelementen. Om zich alsnog te kunnen onderscheiden, spelen gemeenten hun verleden en erfgoed vaak uit. De Molse Lichtstoet, het carnaval in Aalst, de Bommelsfeesten in Ronse: het zijn stuk voor stuk vormen van plaatselijk erfgoed die je (zo) nergens anders kunt beleven en waar de lokale besturen dan ook graag mee uitpakken in hun *branding*. Die marketing is vaak zowel op bewoners als bezoekers en toeristen gericht.

HOPTEELT IN ASSE, OPWIJK EN AALST

De streek van Asse, Opwijk en Aalst was tot de jaren 1980 de grootste en oudste hopregio van Vlaanderen. In 2010 besloten de drie besturen, met Europese steun, de handen in elkaar te slaan en de hopcultuur nieuw leven in te blazen. Via allerlei projecten met culturele spelers, landbouwbedrijven en scholen gaven zij de hopteelt opnieuw een plaats in het landschap. Blikvanger was de aanleg van een nieuw hopveld, inclusief kunstwerk, waar bezoekers de hopplanten konden voelen en ruiken. Met dit project wilden de drie gemeenten zich opnieuw op de kaart zetten als 'hopregio' en zo de streekidentiteit versterken. Zij vonden dit belangrijk voor bewoners en omgevingsrecreanten, maar ook voor toeristen en mogelijk nieuwe bewoners.

3.5. CULTUURTOERISME

Het aantrekken van toeristen is voor veel gemeenten belangrijk, zeker in tijden van economische crisis. Met name de historische steden spelen hun erfgoed ook internationaal als een sterke troef uit. En met succes. Toeristen komen, behalve voor de winkels, vaak ook voor de monumenten en de historische binnenstad. Al dit erfgoed wordt echter pas vermarktbaar als er sterke verhalen aan worden verbonden. Hier kan immaterieel erfgoed een rol spelen. Zeker grotere evenementen zoals de Heilig Bloedprocessie in Brugge of de Jaartallenviering in Leuven brengen volk op de been en brengen sfeer in de historische binnenstad. Ze kunnen zo ook de beleving van de bezoeker versterken.

Voor landelijke regio's is het vaak minder evident om een cultureel-toeristisch aanbod te ontwikkelen, maar net immaterieel erfgoed biedt heel wat kapstokken die ook het meer op natuur- en landschapsbeleving gerichte of op recreatie en sport afgestemde toeristische aanbod kunnen versterken. Zo is er onder reisadviseurs grote eensgezindheid dat authenticiteit en *couleur locale* essentiële onderdelen vormen van een hedendaagse toeristische beleving. In deze zoektocht naar een betekenisvolle en authentieke lokale of regionale beleving

FIETS- EN WANDELROUTES OVER VOLKSVERHALEN EN VOLKSSPORTEN

Een wat ouder voorbeeld is de [Volksverhalenroute](#) in Langemark-Poelkapelle. De route volgt een fietstraject op het provinciaal fietsnetwerk. Langs deze weg kom je vijftien rijk geïllustreerde 'verhaalpalen' tegen. Met een simpele druk op de knop krijgt de bezoeker lokale verhalen te horen, gebracht door ervaren vertellers. De verhalen zijn gebaseerd op wetenschappelijk volksverhalenonderzoek. Dit idee heeft inmiddels ook navolging gekregen. In Middelkerke zijn er fietsroutes gewijd aan [volksverhalen en bijgeloof](#). Een ander succesvol concept zijn de [volkssportroutes](#), die fietsers langs een aantal cafés leiden waar traditionele sporten kunnen worden beoefend. Deze routes vinden we vandaag terug in heel Vlaanderen, van het Maasland tot in Poperinge.

kan immaterieel erfgoed heel wat inbrengen. Denk aan lokale musea, volkscafés, streekgerechten en (zeker ook) streekbieren, volkssporten, ambachtelijke vaardigheden, lokale processies, stoeten en tradities ... Zij kunnen allemaal bijdragen aan een 'authentieke' beleving.

Het Leuvense Jaartallenleven

JAARTALLEN IN LEUVEN

De basisgedachte van het [Jaartallenleven](#) is dat mannen die in of rond Leuven wonen, vanaf de leeftijd van veertig jaar een vriendenkring vormen. Een decennium lang organiseert zo'n vriendenkring dan activiteiten om de viering van hun vijftigste verjaardag bijzonder te maken. Deze vijftigste verjaardag wordt gevierd met de Jaartallendag. De oudsten mogen zich die dag laten rondrijden, terwijl de jongere vriendenkringen door de stad lopen, begeleid door meerdere fanfares. Dit is in de eerste plaats een gebeurtenis voor en door inwoners van de stad Leuven. Toeristen bekijken het spektakel doorgaans met verstomming en vragen omstaanders om meer uitleg. Zij blijven gemakkelijk wat langer hangen in de cafés en keren huiswaarts met een mooie herinnering én een sterk verhaal.

3.6. LOKALE ECONOMIE

Ambachtelijke vaardigheden worden vaak doorgegeven van generatie op generatie. Bij veel van deze ‘ambachten’ en vormen van traditionele kennis (zoals oudere teelttechnieken of natuurlijke procedés in de landbouw en voedselproductie) staat de intergenerationele overdracht garant voor een creatieve, vernieuwende kijk op de toepassingsmogelijkheden. Pre-industriële technieken blijken op beperkte schaal verrassend goed te leiden tot ecologische en duurzame oplossingen. Door standaarden minder dwingend te hanteren, uit te gaan van nabijheid, meer te werken op maat en authenticiteit en lokale eigenheid als waarden te koesteren, kunnen jonge creatievelingen veel inspiratie halen bij de technieken en methodes van weleer. Dat genereert indirect tewerkstellings- en/of toeristische effecten en komt dus de lokale economie ten goede. Vandaar dat sommige lokale besturen er al faciliterende ondersteuning voor opzetten.

PL/NK, het Brugse ontwerpers- en makersduo van hedendaagse meubels en scenografieën voor theater en musea © Handmade in Brugge - Alain Meessen

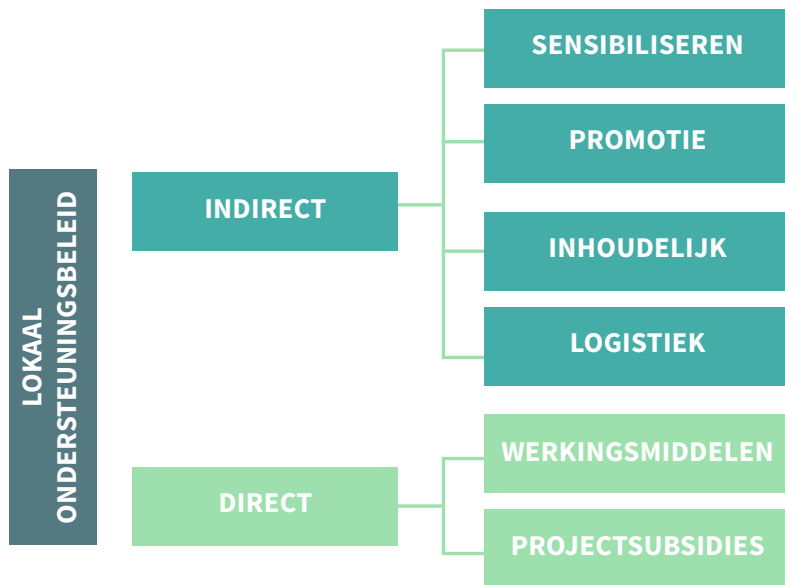
Lokale besturen kunnen stimulerend inzetten op de vorming en versterking van netwerken die deze creatieve economie dragen. Het gaat daarbij doorgaans om een complex samenspel tussen drie partijen: talentrijke, ondernemende durvers; aanbieders van opleidingen en stageplaatsen (technische scholen, Syntra-opleidingscentra, plaatselijke ondernemers) en faciliterende diensten en organisaties die helpen bij het in de markt zetten, promoten en verkopen van de eindproducten. Vanuit zijn overkoepelende, bemiddelende en gangmakende rol kan een lokaal bestuur hier de weg naar succesverhalen helpen plaveien.

HANDMADE IN BRUGGE

[Handmade in Brugge](#) koppelt ambachtelijk design aan creatieve economie en stadsontwikkeling in een cultuurtoeristische stad, ondersteund door het stadsbestuur. Het project zet talentvolle Brugse makers in de kijker, organiseert een publieksaanbod, creëert creatieve broedplaatsen in de stad, faciliteert ontmoeting en kruisbestuiving én scherpt ondernemersskills van ambachtelijke ontwerpers aan. Het initiatief heeft niet enkel effect op de lokale economie, maar stuurt tegelijkertijd de beeldvorming op Brugge bij tot creatieve, bruisende ambachtsstad.

4. De gemeente maakt het verschil.

Hoe kunnen lokale besturen immaterieel erfgoed ondersteunen?

Als lokaal bestuur kun je immaterieel erfgoed op verschillende manieren ondersteunen. Indirecte ondersteuning slaat op het verlenen van inhoudelijke, logistieke en communicatieve ondersteuning. Directe ondersteuning verwijst naar financiële ondersteuning of subsidiëring. Daarbij is er nog een verschil tussen structurele subsidiëring (het toekennen van werkingssubsidies) en projectsubsidies.

Op de volgende bladzijden geven we een aantal handvaten om een (direct en indirect) ondersteuningsbeleid voor immaterieel erfgoed uit te bouwen. Daarbij willen we vooraf nog twee belangrijke opmerkingen maken. In de eerste plaats willen we beklemtonen dat een volwaardig ondersteuningsbeleid niet noodzakelijk al deze ingrediënten moet bevatten. Alles hangt af van de

kenmerken, noden en verwachtingen van de mensen achter het immaterieel erfgoed, maar uiteraard ook van de ambities en visie van het lokaal bestuur. Een tweede kanttekening is dat het niet nodig is om een nieuw ondersteuningsbeleid uit te tekenen specifiek voor immaterieel erfgoed. Vaak kun je met kleinere ingrepen een al bestaand ondersteuningsbeleid helemaal op maat maken van immaterieel erfgoed.

4.1. INDIRECTE STEUN

Sensibiliseren

In het vorige deel hebben we aangegeven dat immaterieel erfgoed een belangrijke rol kan spelen voor een gemeentelijk beleid. Heel wat immaterieel erfgoed zit echter bij particulieren, verenigingen of feitelijke vzw's. Vele van deze traditiedragers bestempelen wat ze doen niet spontaan als immaterieel erfgoed. Om een concreet voorbeeld te geven: maar weinig carnavalsgroepen zouden zichzelf omschrijven als een erfgoedvereniging of -gemeenschap. Wel zijn zij bijna dagelijks in de weer met de voorbereiding van dit feest. Zo zorgen zij ervoor dat dit erfgoed wordt doorgegeven, ook al benoemen zij het niet als dusdanig.

Het benoemen van iets als immaterieel erfgoed biedt veel kansen. Mensen worden trotser, bewuster van wat ze doen en kijken proactiever naar de toekomst. Daardoor vergroot de kans dat een bepaald gebruik blijft bestaan. De gemeente kan helpen door de personen achter het erfgoed in kaart te brengen en te contacteren. Zijn er mensen of verenigingen die actief bepaalde gebruiken van generatie op generatie doorgeven? Denk daarbij breder dan de leden van de cultuurraad: immaterieel erfgoed kan net zo goed door een sportvereniging als door een klassieke erfgoedvereniging worden beoefend. Nodig de groepen uit of ga bij hen op bezoek. Luister naar hun noden en behoeften. Leg het begrip immaterieel erfgoed uit en kijk of ze hun activiteiten daarin herkennen. Vraag of ze manieren zoeken om hun erfgoed betere toekomstkansen te geven. Als dat zo is, bekijk dan met welke professionele organisatie je kunt samenwerken om de mensen op dat vlak te ondersteunen. Voor veel traditiedragers is het belangrijk gehoord te worden. Het is voor hen een erkenning dat wat ze doen meer is dan een hobby en vaak voor een hele gemeenschap betekenisvol is.

Ook bij het grote publiek doet de term 'immaterieel erfgoed' niet altijd een belletje rinkelen. Bepaalde tradities of ambachten zijn zo vanzelfsprekend geworden dat mensen zich daar geen vragen bij stellen. Of in het slechtste geval: ze zullen ze misschien

GEMEENTELIJKE ERKENNING VOOR KOVEKENSKERMIS IN LOKEREN

In de Heirbrugwijk in Lokeren heeft jaarlijks een groot volksfeest plaats rond de vierde zondag van september. Het feestweekend kent een aantal vaste onderdelen zoals een reuzenstoet, optredens en shows. Het meest opvallende kenmerk zijn echter de 'kovens': levensgrote poppen die mensen aankleden en uit het raam hangen. Vroeger hing bijna iedereen zo'n pop uit het raam, de laatste jaren is dat beduidend minder. Daarom startte het organiserend comité in 2013 een erfgoedzorgtraject, onder impuls van de Erfgoedcel Waasland. Daarin werd gekeken hoe het comité de vele uitdagingen voor de toekomst kon aanpakken. Een van de werkpunten was de relatie met de stad Lokeren. De stad en het comité zaten samen aan tafel, tot grote tevredenheid van de mensen die de kermis organiseren. Ze voelden zich gesteund door de stad en waren trots dat Lokeren het belang voor de buurt erkende. De betere verstandhouding heeft ook financiële gevolgen: eind 2014 besliste de stad de financiële steun voor [Kovekenskermis](#) op te trekken naar het niveau van de carnavalsstoet.

50 JAAR MIGRATIE

In 2014 sprongen heel wat cultuur- en integratiediensten mee op de kar bij de herdenking van [50 jaar migratie](#). Dit grootschalige project herinnerde aan de migratieakkoorden tussen enerzijds België en anderzijds Marokko en Turkije, maar ook heel wat andere migrantengemeenschappen kwamen in beeld. Lommel, Hamme, Lier, Geraardsbergen, Maasmechelen ... brachten dit verleden tot leven door verhalen van eerste-generatiemigranten en hun nakomelingen te delen. Binnen deze verhalen was er veel aandacht voor feest- en eetcultuur. Door deze projecten voelden vele mensen met een migratie-achtergrond zich gewaardeerd en erkend.

bestempelen als ouderwets, pure folklore of enkel interessant voor toeristen. Een lokaal bestuur kan verenigingen of particulieren helpen om hun tradities te actualiseren en sensibiliseren rond het immaterieel-erfgoedgehalte van zo'n traditie, ambacht of overlevering. Dit kan deze praktijken ook aantrekkelijker maken voor een bredere lokale gemeenschap. Het besef dat een bepaalde traditie 'immaterieel erfgoed' is, brengt vaak een dynamiek op gang binnen zo'n gemeenschap: meer mensen worden zich bewust van dit erfgoed en identificeren zich er misschien zelfs mee. Denk bijvoorbeeld aan wat er is gebeurd met het carnaval van Aalst en hoe de erkenning door UNESCO een bijkomende dimensie aan dit volksfeest heeft gegeven. Andere voorbeelden zijn kleinere, maar wel kenmerkende tradities zoals de Lichtfeesten in Mol, de jaarmarkt in Sint-Lievens-Houtem en de bloemencorso's.

Soms ontstaan kleine ingrepen om de bevolking bewuster te maken van het immaterieel-erfgoedgehalte van tradities of gebruiken.

Bijvoorbeeld: een aantal gemeenten kennen, al dan niet via hun cultuur- of erfgoedraad, een prijs voor erfgoed toe. Geef die prijs eens aan minder evidente erfgoedzorgers, zoals een ambachtsman, een schuttersgilde die op zoek gaat naar nieuwe doelgroepen, de kantklosvereniging die experimenteert met opvallende designs ...

Als lokaal bestuur kun je natuurlijk ook gebruikmaken van bestaande sensibiliseringsinitiatieven. Specifiek voor immaterieel erfgoed is er de campagne **#ikschrijfgeschiedenis**, met de bijhorende website www.ikschrijfgeschiedenis.be. Deze website verzamelt foto's en filmpjes van mensen die actief bijdragen aan het levend houden van tradities en technieken. Op de website kunnen traditiedragers ook sjablonen downloaden om affiches te maken op maat van hun eigen immaterieel erfgoed. De weg wijzen naar dergelijk instrument en mee affiches drukken en verspreiden kan een gezamenlijke sensibiliseringsactie zijn die immaterieel erfgoed in de streek op een positieve manier in de kijker plaatst.

IMAGOCORRECTIE VOOR IEPERSE KATTENSTOET

In 2000 was het kostuum van de Ieperse reuzin Minneke Poes tot op de draad versleten. Tegelijkertijd kwam er ook kritiek op de laatste editie van de Kattenstoet, die als te traag en statisch werd ervaren. De stad Ieper bleef niet bij de pakken zitten en bedacht een slimme actie om het publiek weer enthousiast te krijgen voor 'zijn' stoet. Ze schreven een wedstrijd uit voor een nieuw kostuum voor Minneke Poes. Elf kandidaten stuurden een uitgebreid voorstel in. Uiteindelijk werd gekozen voor het ontwerp van Bruno en Bo Vanbeselaere. Het winnende kostuum zat vol referenties aan de stad Ieper. Minnekes jas was gemaakt uit duizenden papaverbloemen, haar halsketting heeft de vorm van het stadslogo en op haar zijden jurk staan de Ieperse Lakenhallen. De wedstrijd kreeg heel wat belangstelling via de regionale pers. Het kostuum werd pas onthuld tijdens de Kattenstoet zelf (2003). Het publiek reageerde enthousiast. Vaak brak er spontaan applaus uit wanneer Minneke Poes voorbij wandelde.

Campagnebeelden van #ikschrijfgeschiedenis

BRABANTS TREKPAARD IN DE PRIJZEN

Eind 2014 kende de Cultuurraad van Kampenhout zijn driejaarlijkse cultuurprijs toe aan 'Den Brabander'. Dit is een vereniging die het Brabants trekpaard zichtbaar wil houden in het straatbeeld en oude landbouwmethodes helpt overdragen. Hiervoor organiseert ze talloze culturele activiteiten, zoals ploegdagen, rondritten en evocaties. De vereniging laat zich ook opmerken door activiteiten met een minder traditioneel oogmerk. Met Natuurpunt heeft ze meegewerkt aan een *walk for nature* en bracht ze deelnemers met paard en kar naar natuurreservaten. In samenwerking met de Landelijke Gilde heeft 'Den Brabander' ook oogstactiviteiten georganiseerd. De paarden oogsten dan de aardappelen zoals vroeger. Deelnemers worden uitgenodigd om zelf aardappelen te rapen, die ze dan kosteloos mogen meenemen. Kortom: met haar activiteiten beoogt 'Den Brabander' zowel culturele, sociale als ecologisch doelstellingen. Dat was voor de Cultuurraad redenen genoeg om deze vereniging in de bloemetjes te zetten.

Het Brabants trekpaard is overigens ook elders in de prijzen gevallen. Zo kreeg het Museum van het Belgisch Trekpaard de Cultuurprijs 2013 van de gemeente Galmaarden. In dat kleine museum komt de bezoeker meer te weten over hoe de legendarische hengsten zoals *Orange I* en *Brillant* het Belgisch trekpaard op de wereldkaart hebben gezet.

Inhoudelijke ondersteuning

Traditiedragers staan best zelf in voor hun erfgoedzorg. Immaterieel erfgoed kan immers enkel voortleven als traditiedragers het nog willen en kunnen doen. Daarvoor moeten voldoende mensen de juiste kennis en (ambachtelijke) vaardigheden hebben. Acties die daarop inspelen noemen we erfgoedzorg. Een gemeente moet die zorg niet overnemen, maar kan wel ondersteuning bieden. Heel concreet gaat het erom dat mensen geholpen kunnen worden om hun erfgoed beter door te geven. Vaak doen traditiedragers al veel, maar zitten ze vast in het bedenken van nieuwe manieren om hun doel te bereiken. Of weten ze niet wat het doel precies kan zijn. Wat zijn de meest dringende knelpunten? Wat kan wachten? Aan welke vormen van erfgoedzorg doen ze al? En op welke aspecten zouden ze graag meer inzetten? Een lokaal bestuur kan helpen op deze vragen een antwoord te formuleren. Ook het aanreiken van goede voorbeelden is belangrijk. Die zijn gebundeld op www.immaterieelerfgoed.be.

Veel lokale besturen willen traditiedragers wel ondersteunen, maar weten niet goed hoe. Mensen trainen in erfgoedzorg is niet evident en vraagt toch specifieke kennis en expertise. De Vlaamse overheid riep daarom een netwerk van ondersteunende erfgoedorganisaties in het leven, waarop ook lokale besturen een beroep kunnen doen. In de eerste plaats zijn er erfgoedcellen. Erfgoedcellen werken als verlengstuk van een lokaal bestuur. Zij zijn actief in de grote steden

en in zestien intergemeentelijke samenwerkingsverbanden verspreid over heel Vlaanderen. Ook enkele musea, zoals het [MAS](#) in Antwerpen of [Sportimonium](#) in Zemst, spelen een actieve rol op het vlak van immaterieel erfgoed. Daarnaast zijn er landelijke expertisecentra waar je kunt aankloppen, afhankelijk van het thema waarrond wordt gewerkt (zie pagina 42). Gemeenten waar geen erfgoedcel aanwezig is, kunnen rechtstreeks contact opnemen met deze centra of traditiedragers doorverwijzen.

Kortom: er zijn een heleboel organisaties waar ook lokale besturen bij terecht kunnen als ze vragen krijgen over immaterieel erfgoed. Al deze organisaties willen je met raad en daad bijstaan. Belangrijk is wel dat het lokaal bestuur betrokken blijft bij de ondersteuning van lokaal immaterieel erfgoed en mee rond de tafel blijft zitten. Per slot van rekening heeft het lokaal bestuur het beste zicht op lokale contexten, de lokale gemeenschap en het samenwerkingspotentieel met lokale partners.

BEDELZANGTRADITIES IN VORSELAAR

In 2013 organiseerden het gemeentebestuur van Vorselaar, de kindergemeenteraad en de cultuurraad een project rond nieuwjaarszingen. Ook de scholen namen deel. De kinderen verzamelden er nieuwjaarsliedjes, tekenden nieuwjaarskaarten en ontwierpen een nieuwjaarszak om geld en snoep in te verzamelen. Het project resulteerde in de publicatie *Nieuwjaarre Zoete* en een gelijknamige tentoonstelling. Door dit project kwamen er op oudejaarsdag heel wat meer zangers op straat. Aan het gemeentehuis stond een camera opgesteld. Kinderen die er hun nieuwjaarsliedje kwamen zingen, werden gefilmd. De opnames waren vooral bedoeld als publieksactie. Tegelijkertijd waren de opnames een manier om te documenteren welke liedjes er gezongen worden in Vorselaar. De gemeente wil de actie ieder jaar herhalen om zo de evoluties door de jaren heen te illustreren. Het project [Nieuwjaarre Zoete](#) kon rekenen op de steun van Erfgoedcel Kempens Karakter.

EEN POP-UP TENTOONSTELLING EN KRANT OVER DE KORTRIJKSE PAASFOOR

De Kortrijkzanen dragen de jaarlijkse Paasfoor een warm hart toe. Al meer dan zeven eeuwen is de foor er een belangrijk markeringspunt in het jaar. In 2013 zette de stad Kortrijk die band letterlijk in de kijker. Ze financierde een pop-uptentoonstelling en een [erfgoedkrant](#) over het belang, de betekenis en geschiedenis van de foor. De manier waarop beide zaken tot stand kwamen, was experimenteel. In de geest van UNESCO werd het eerste en laatste woord immers gegeven aan de traditiedragers: de *forains*. Zowel de tentoonstelling als de krant vertrokken vanuit hun standpunt. De foorkramers werden betrokken bij iedere stap in het proces: gaande van het selecteren van foto's, het verzamelen van getuigenissen, het verwerken van interviews tot het uiteindelijke ontwerp. De foorkramers kregen daarvoor hulp van LECA, het expertisecentrum voor sociale gebruiken en rituelen. De samenwerking tussen de stad, het expertisecentrum, het stadsarchief, de lokale erfgoedcel en natuurlijk de foorkramers zelf zorgde ervoor dat de band tussen de stad Kortrijk en haar foor veel explicieter werd voor een breed publiek. De foorkramers kregen achteraf de pop-uptentoonstelling cadeau. Zo reist de tentoonstelling letterlijk mee van kermis naar kermis.

Promotie

Mensen die immaterieel erfgoed levend houden zoeken doorgaans manieren om een breed publiek te bereiken. Niet iedereen beschikt over de middelen en kanalen om zijn werking uitgebreid te promoten. Over het algemeen worden enkel de praktische zaken meegedeeld: waar een evenement plaats heeft, wanneer het begint, wie je moet bereiken om deel te nemen. Maar de geschiedenis van het erfgoed en de beweegredenen van zij die het in leven houden, zijn veelal ongekend. Weinig mensen weten bijvoorbeeld dat het carnavalsseizoen op 11 november om 11u11 begint en dat de stoet maanden intensieve voorbereiding vraagt. Of dat veel reuzendragers niet zozeer bezig zijn met de vijfhonderd jaar oude geschiedenis van hun traditie, maar wel met vriendschap en het gevoel ergens bij te horen. Die kleine verhalen zijn de kern van elke vorm van immaterieel erfgoed. Sommige besturen spelen daar handig op in en laten vrijwilligers uitgebreid aan het woord via publicaties, tentoonstellingen, de gemeentelijke website of zelfs speciaal ontworpen apps. Anderen bedenken innovatieve manieren om onderbelichte aspecten van het erfgoed in de kijker te zetten.

SINT-ELOOI IN DENDERMONDE

In 2015 liep in de stad Dendermonde de tentoonstelling 'IJzer-Sterk'. Sint-Elooi, de patroonheilige van de smeden, wordt onder meer in Dendermonde jaarlijks herdacht met een paardenprocessie. De Stedelijke Musea Dendermonde hadden een mooie collectie smeed-, giet- en plaatijzer, die met deze tentoonstelling onder de aandacht werd gebracht. Om een extra dimensie toe te voegen aan de 'traditionele' museumopstelling zette de stad een samenwerking op met [IJzer en Vuur! vzw](#), een smeedorganisatie die instaat voor het borgen van het smeedambacht. Onder leiding van inspirator en kunstsmit Michel Mouton konden de inwoners van de stad op een speelse en interactieve manier kennismaken met het ambacht door zélf aan de slag te gaan. Dit is een mooi voorbeeld van hoe immaterieel erfgoed, en de kennis en vaardigheden die in de handen en hoofden van mensen zitten, in combinatie gebracht kan worden met het erfgoed van een stad.

Kunstsmeden © Kevin Pycke

Het lokaal bestuur kan erfgoedinitiatieven opnemen in de gemeentelijke communicatiekanalen. Meestal vraagt dit voor het bestuur niet al te veel moeite, terwijl de extra zichtbaarheid voor de organisatie in kwestie een stevige duw in de rug kan betekenen. De website is bijvoorbeeld een uitgelezen plaats om naast de klassieke erfgoedverenigingen ook andere organisaties te vermelden die immaterieel erfgoed in stand houden. Soms kan het helpen door een activiteit expliciet als immaterieel erfgoed te bestempelen, uiteraard na afstemming met de traditiedragers in kwestie.

VRIJWILLIGERS HEILIG BLOEDPROCESSIE IN BEELD IN BRUGGE

In de aanloop naar de Heilig Bloedprocessie van 2012 zette de Stad Brugge diverse figuranten en vrijwilligers in de kijker. Dit gebeurde via een [openlucht tentoonstelling](#). Op tien panelen werden deze vrijwilligers voorgesteld in hun dagelijkse biotoop (werk, school, hobby, thuis), waarbij elk van hen vertelde over zijn of haar bijzondere verbintenis met 'Brugges schoonste dag'. De panelen waren vijftalig, zodat ook toeristen kennismakten met deze bijzondere vrijwilligers. De tentoonstelling was een samenwerking tussen de stad Brugge, de Erfgoedcel Brugge, de Edele Confrérie van het Heilig Bloed en de vele vrijwilligers die de processie mogelijk maken.

Ook de website www.immaterieelerfgoed.be kun je als communicatiekanaal inzetten. Activiteiten die in de UItatabank de tag 'immaterieel erfgoed' meekrijgen, verschijnen automatisch in de agenda op www.immaterieelerfgoed.be.

KOGELMAKEN IN AS

In 2013 liet Schutterij Sint-Sebastiaan in As zich opmerken door een opvallende actie. De leden van deze schutterij moeten de kogels voor hun buksen zelf maken. Dit neemt heel wat tijd in beslag en is ook redelijk duur. Om de tradities en het ambacht van het kogelgieten onder de aandacht te brengen, organiseerden de schutterij en Erfgoedcel Mijn-Erfgoed het project [Van lood tot kogel](#). Dit project promootten zij met een set van drie bierviltjes. Op elk van de drie bierviltjes werd één aspect beschreven van het kogelgieten: het verzamelen en smelten van oud lood; het vullen van de kogels en het schieten van de kogel in wedstrijden. Deze bierviltjes werden vervolgens verspreid onder alle inwoners van As. Er was ook een druk bijgewoonde demodag, waar bezoekers alles leerden over het kogelmaken en zelfs konden schieten met de Limburgse buks.

Heilig Bloedprocessie Brugge

Logistieke steun

Vele organisaties hebben nood aan transport, politiebegeleiding bij evenementen, hulp bij het opmaken van veiligheidsplannen en ga zo maar door. Lokale besturen dragen hier een grote verantwoordelijkheid en nemen die ook op, zeker als het gaat om feesten. Volgens een recent onderzoek naar openbare feesten in Vlaanderen blijkt dat 69 procent van de organisatoren kan rekenen op een of andere vorm van logistieke ondersteuning van het lokaal bestuur.

HET KLEDINGDEPOT IN GEEL EN MOL

De inspanningen die de stad Geel levert om patroonheilige Sint-Dimpna en haar legende levendig te houden zijn enorm. In de kelders van het cultuurcentrum vind je de Geelse kledingkelder, vol kleding uit de Sint-Dimpna Ommegang. Samen met enkele vrijwilligers beheert de stad deze kledingkelder. Geelse verenigingen kunnen deze kleren ook ontlenen voor hun activiteiten.

In Mol is er een soortgelijk initiatief. In 2011 organiseerde het gemeentebestuur het massaspektakel 'Mol-in-Scène'. Hiervoor werden meer dan 1.500 kostuums, kledij, attributen ... gemaakt die eigendom zijn van het gemeentebestuur. Verenigingen kunnen deze kostuums nu [huren](#) voor bijvoorbeeld theaterproducties of voor andere artistieke evenementen.

Immaterieel erfgoed heeft vaak, letterlijk, ruimte nodig. Veel beoefenaars zijn op zoek naar een permanent of tijdelijk lokaal om hun activiteiten te ontplooiën. Ze hebben nood aan vergaderzalen, tentoonstellingsruimten, opslagruimte, maar evengoed atelier- of workshopruimtes en podia ... Vaak zoeken traditiedragers ook materiaal zoals tentoonstellingskasten, geluidsinstallaties of belichting.

Veel gemeenten proberen in die noden te voorzien door bijvoorbeeld een uitleendienst in het leven te roepen of leegstaande gebouwen – al dan niet tijdelijk – ter beschikking te stellen van erfgoedbeoefenaars. Ook leegstaande winkelvitrines kunnen op die manier ingeschakeld worden. Zo zorgt de stad Blankenberge ervoor dat de week voor carnaval in alle leegstaande etalages carnavalsattributen staan. Op die manier versterken ze de band tussen de mensen die carnaval vieren en de stad.

Traditiedragers begeven zich vaak in de (semi-)openbare ruimte. Denk aan een weiland om schapen te hoeden, het plein voor de kermis, de straat om een ambachtenmarkt te organiseren ... Veel immaterieel erfgoed heeft vandaag te lijden onder de heraanleg van markten en pleinen, waar circustenten, kermiskramen, openluchtpodia ... niet langer kunnen geplaatst worden. Dat

het anders kan, bewijst de stad Gent, die onlangs een aantal belangrijke pleinen heraangelegd heeft. Bij de vernieuwing hield het stadsbestuur rekening met de wensen van de foorkramers, organisatoren van evenementen zoals de kerstmarkt, de Gentse Feesten en dergelijke meer. Een van de grootste pleinen werd daarom opzettelijk heel vlak en sober gehouden, waardoor de mensen immaterieel erfgoed binnen de stadskern kunnen blijven beleven.

ZINGENDE KINDEREN IN DE ANTWERPSE KEMPEN

In de regio rond Geel en Mol worden maar liefst zeven verschillende [bedelzangtradities](#) actief beoefend. Kinderen trekken er zingend op uit voor Sint-Maarten, Driekoningen, Vastenavond, Goriën, Sint-Catharina, Krik Krak en 'Kaarsje in de Lantaarn'. Een van de grootste gevaren voor het voortbestaan van deze tradities is het steeds drukker wordende verkeer. Erfgoedcel k.ERF liet speciale waarschuwborden maken voor overstekende, zingende kinderen. De borden maanden automobilisten aan om voorzichtig te zijn tijdens de periode van nieuwjaarszingen, carnaval, Driekoningen ... De borden zorgden niet enkel voor een veiligere verkeerssituatie, maar maakten ook dat de verschillende bedelzangtradities beter bekend werden in de regio.

Carnaval in Blankenberge

4.2. DIRECTE STEUN

Werkingssubsidies

Een van de meest directe vormen van overheidssteun aan traditiedragers is financiële steun in de vorm van subsidies. Vrijwel alle gemeenten hebben een reglement voor socioculturele verenigingen die structurele subsidies willen ontvangen. Verenigingen die zich bezighouden met immaterieel erfgoed vallen daar dus onder. Daarbij is het gangbaar dat een lokaal bestuur werkt met een puntensysteem, gekoppeld aan een erkenningsprocedure. Verenigingen die aan een aantal criteria voldoen moeten eerst, op eigen vraag en na advies van de cultuurraad of de administratie, een gemeentelijke erkenning krijgen. De toekenning van werkingssubsidies voor deze erkende verenigingen gebeurt meestal via een puntensysteem: de vereniging krijgt een basisbedrag en vervolgens nog extra subsidies al naargelang de soort en het aantal activiteiten die ze jaarlijks organiseert.

Samen met de traditiedragers en de cultuurraad kun je als lokaal bestuur bekijken of deze regeling voldoende recht doet aan immaterieel erfgoed. Hou daarbij zeker drie punten in het oog:

- » Omschrijving van cultuur
Een reglement begint doorgaans met de omschrijving van wat cultuur is. Is deze omschrijving voldoende breed? Appelleert ze ook aan traditiedragers?
- » Wie komt in aanmerking?
Erkenningsprocedures richten zich meestal op verenigingen die er een regelmatige werking op nahouden, een band hebben met de gemeente en al een tijdje actief zijn. Dat systeem heeft zijn voordelen, maar schiet op vlak van immaterieel erfgoed soms tekort. Traditiedragers kunnen immers ook individuen zijn of informele groepen. Een lokaal bestuur kan dit verhelpen door ook activiteiten te erkennen die worden georganiseerd door particulieren of tijdelijke initiatieven. Zij kan als voorwaarde inschrijven dat deze activiteiten moeten worden opengesteld voor

een publiek en, eventueel, ook erkend moeten zijn door de cultuurraad.

» Puntenverdeling

Immaterieel erfgoed omvat niet enkel reuzenoptochten, feesten en processies. Vaak is het ook minder zichtbaar, zoals bijvoorbeeld bij ambachten, dialecten of sommige rituelen. En zelfs bij feesten en processies komt er heel wat werk achter de scherm kijken. Zo is voor traditiedragers de erfgoedzorg heel belangrijk. Dit zijn alle nevenactiviteiten die ervoor zorgen dat een bepaalde traditie kan blijven bestaan. Denk maar aan het opstellen van draaiboeken, sensibiliseringsacties voor het publiek, lessenspakketten voor scholen en ga zo maar door. Veel traditiedragers zijn bezorgd dat hun erfgoed over een paar generaties niet meer zal bestaan en zoeken hulp om dat te vermijden. Bij professionele erfgoedorganisaties kunnen ze een stand van zaken opmaken en zich bijscholen om bijvoorbeeld een fotografieproject op te zetten, samen een documentaire te maken of elkaar te interviewen volgens de regels

HET SUBSIDIEREGLEMENT VAN DE STAD HALEN

Het [subsidiereglement van de stad Halen](#) heeft een hart voor immaterieel erfgoed. Opvallend is al de brede omschrijving van cultuur die mooi aansluit bij wat immaterieel erfgoed kan omvatten (artikel 2). Ook interessant is dat niet enkel erfgoedverenigingen en musea subsidies kunnen krijgen, maar dat ook particulieren hiervoor in aanmerking komen (artikel 7, rubriek 13).

Artikel 2: toepassingsgebied: 'Het begrip cultuur wordt in verschillende betekenissen gebruikt. Hier valt heel veel onder, van eet- en kledgewoonten, tot normen en waarden en geloof. Voorbeelden: voedings- en eetgewoonten, wasrituelen, gebedsrituelen, sociale omgangsvormen, gewoonten en gebruiken, normen en waarden, bestaanswijze, muziek en voorwerpen, wijze van kleden, bouwwerken, kunstuiting, kunst en/of wetenschap, inclusief o.a. literatuur en taal, architectuur, schilderijen en theater.'

Artikel 7, rubriek 13: 'Culturele activiteit georganiseerd door een individu.

Voorwaarden: bestemd voor een ruimer publiek, locatie in Halen en goedgekeurd door de cultuurraad.' Het gaat hier om maximum 1 activiteit per jaar, goed voor 75 punten.

SUBSIDIES VOOR DE BEOEFENING EN HET DOORGEVEN VAN IMMATERIEEL ERFGOED IN VEURNE

In 2015 verhoogde **Veurne** de subsidiepot voor het culturele verenigingsleven met 10.000 euro. Dat deed het stadsbestuur na een analyse van het immaterieel erfgoed in de streek. De stad hecht bijvoorbeeld grote waarde aan de vele feesten die door vrijwilligers georganiseerd worden, maar is niet blind voor de actuele noden in dat veld. Geëngageerde vrijwilligers vinden is niet evident, aankoop van materiaal wordt steeds duurder en ook sponsoring vinden wordt steeds moeilijker. Daarom besliste de stad om, naast de algemene subsidielijnen voor verenigingen, een extra subsidiemogelijkheid toe te voegen. Socioculturele verenigingen en feestcommissies worden er tot de helft gesubsidieerd bij grote investeringen. Dit gaat dan om de aankoop van een koelkast, decors of kostuums. De stad zet bovendien extra in op de jeugd, ook zeer belangrijk voor het doorgeven van immaterieel erfgoed. Dat doet ze op twee manieren. Ze geeft subsidies aan jeugdafdelingen van plaatselijke verenigingen en aan tijdelijke initiatieven die de jeugd warm maken voor immaterieel erfgoed en de knowhow doorgeven.

van de kunst. Een puntensysteem kan hierop inspelen door voldoende punten toe te kennen aan deze minder zichtbare erfgoedwerkingen of door bijscholingscursussen van traditiedragers ook te honoreren.

Projectsubsidies

Naast werkingssubsidies kunnen lokale besturen ook vernieuwende of buitengewone initiatieven ondersteunen via projectsubsidies. Het voordeel van een subsidiereglement voor projecten is dat je ook financiële steun kunt verlenen aan organisaties die erfgoedbeheer niet als hun kerntaak hebben, maar wel een buitengewone activiteit plannen met immaterieel erfgoed. Denk bijvoorbeeld aan een migrantenvereniging die een project wil uitwerken rond ambachten of een woonzorgcentrum dat lokale dialecten wil registreren. Daarnaast kan zo'n projectreglement impulsen bieden om bestaande tradities te vernieuwen. Dit kan gaan om het aanspreken van nieuwe doelgroepen, hedendaagse presentatievormen, onverwachte samenwerkingen, nieuwe communicatiekanalen ...

Ook hier kun je je de vraag stellen of er een apart reglement voor cultureel-erfgoedprojecten moet

PROJECTSUBSIDIES BIJ LAND VAN DENDERMONDE EN BIE

Erfgoedcel Land van Dendermonde heeft in 2014 een subsidielijng ingestalleerd, specifiek om projecten met/over reuzen te ondersteunen. Uiteindelijk hebben zo'n elf verenigingen ingetekend op dit aanbod. Het voordeel van zo'n impuls subsidie is dat een lokaal bestuur of erfgoedcel een nieuw thema of minder gekend type erfgoed onder de aandacht kan brengen. Het nadeel is dat sommige verenigingen of gemeenschappen zo'n impuls subsidie als erg sturend ervaren. Een tussenweg is dat het lokaal bestuur (of de erfgoedcel) immaterieel erfgoed inschrijft als een bijkomend criterium bij de beoordeling van subsidiedossiers. Dit is bijvoorbeeld zo bij het subsidiereglement van de **Erfgoedcel TERF**, in de regio Roeselare. Sinds jaar en dag heeft deze erfgoedcel een subsidiereglement voor cultureel-erfgoedprojecten. Sinds 2015 is er een bijkomend criterium 'immaterieel cultureel erfgoed als hefboom voor een breder draagvlak en bewustzijn voor cultureel erfgoed'. Projecten die ook voldoen aan dit criterium krijgen 100 euro extra toegekend. Als tegenpresentatie deelt de aanvrager de resultaten van deze projecten via www.immaterieelerfgoed.be.

komen. In de praktijk blijkt dat enkel erfgoedcellen er een apart subsidiereglement voor erfgoedprojecten op na houden. Voor lokale besturen volstaat misschien het algemeen projectsubsidierglement dat is uitgewerkt binnen het lokaal cultuurbeleid. Zo zijn er een aantal lokale besturen die projectsubsidies toekennen aan gemeenschapsvormende projecten. Ook hier kan immaterieel erfgoed uiteraard een belangrijke rol in spelen.

Wil je meer weten over (immaterieel) erfgoed?

VOLGENDE PUBLICATIES BIEDEN EXTRA INSPIRATIE EN INFORMATIE

AGENTSCHAP KUNSTEN EN ERFGOED, *Het beleid van de Vlaamse overheid voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed* (Brussel 2012).

K. D'HAMERS EN G. VERCAUTEREN, *Erfgoed-in-zicht. Tien handvaten voor een duurzaam lokaal erfgoedbeleid* (Brussel 2013).

E. JANSSENS, 'Van ambachten tot Sinterklaas en Zwarte Piet. Immaterieel cultureel erfgoed in de lokale erfgoedpraktijk', in: *Bladwijzer, wegwijs met Heemkunde Vlaanderen*, (2013) 9, p. 9-14.

Nederlandstalige infokit over Immaterieel Cultureel Erfgoed, uitgegeven door FARO, UNESCO Platform Vlaanderen en UNESCO. Gratis op te vragen via bestellingen@faro.be.

J. NEYRINCK, 'Werk maken van immaterieel cultureel erfgoed. Borgen wat en hoe', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 5 (2012) 3, p. 64-85.

H. PLAS EN G. VERCAUTEREN, *Waarom investeren in erfgoed? En hoe?* (Brussel 2013).

UNESCO, *Conventie voor het borgen van immaterieel erfgoed* (Parijs 2003).

G. VERCAUTEREN, 'Cultureel-erfgoedcellen in Vlaanderen. Wie zijn ze en wat doen ze?' in: *Bladwijzer*, 4 (2012), 1, p. 1-8.

DEZE ORGANISATIES HELPEN JE VERDER!

Op lokaal of regionaal niveau kun je steeds terecht bij de **erfgoedcellen**. Zij helpen je verder of verwijzen je door.

Is er geen erfgoedcel in je buurt of heb je een overkoepelende of thematische vraag? Dan kun je rechtstreeks **FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw** en het **Immaterieel Cultureel Erfgoed-trekkersnetwerk** contacteren. Samen begeleiden zij de immaterieel-erfgoedwerking in het *brede erfgoedveld* en bieden ze antwoorden op globale noden. Vanuit hun thematische aanpak zijn ze elk het aanspreekpunt in een breder netwerk van musea, archieven en andere erfgoedorganisaties:

- » Resonant: muziektradities
info@resonant.be / 016 32 99 55
- » Het Firmament: dans, theater, performance
contact@hetfirmament.be / 015 34 94 36
- » LECA: feesten en rituelen
info@lecavzw.be / 09 223 97 00

- » CAG: culinaire tradities, gewoontes en gebruiken
i.v.m. de natuur of dieren
contact@cagnet.be / 016 32 35 25
- » ETWIE: ambachten
info@etwie.be / 015 27 23 34
- » FARO: mondelinge tradities, vertelkunst, dialect e.a.
info@faronet.be / 02 213 10 60
- » tapis plein: erfgoedparticipatie en methodieken
info@tapisplein.be / 050 68 37 94

HIER VIND JE ALLE INFORMATIE SAMENGEVAT:

www.immaterieelerfgoed.be.

COLOFON

Redactie Rob Belemans, Liesbet Depauw, Ellen Janssens, Floortje Vantomme, Gregory Vercauteren i.s.m. het Immaterieel Cultureel Erfgoed-trekkersnetwerk.

Eindredactie Evdokia Tsakiridis

Beeldmateriaal Tenzij anders vermeld, is het beeldmateriaal dat in deze brochure werd opgenomen, afkomstig van www.immaterieelerfgoed.be.

Verantwoordelijke uitgever FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw, Priemstraat 51, 1000 Brussel, 2015.

Lay-out Silke Theuwissen

Met dank aan Gerry Croon (gemeente Kampenhout), Hilde Cuyt (Erfgoedcel CO7), Katrijn D'hamers (FARO), Sofie De Ruysser (MAS), Leen Gos (Erfgoedcel Mijn-Erfgoed), Falke Lambrechts (stad Diest), Janna Lefevere (Erfgoedcel k.ERF), Jorijn Neyrinck (tapis plein), Ans Van de Cotte (Erfgoedcel Viersprong), Hannes Vanhaverbeke (LOCUS/Bibnet), Kristof Van Mierop (stad Blankenberge), Hugo Verhenne (Erfgoedcel TERF).

Coverfoto Feest van de Krakelingen en Tonnekensbrand Geraardsbergen © Stad Geraardsbergen